

УДК 339.727.330.4

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВНУТРІШНЬОГО ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ПІДПРИЄМСТВА

І. П. Босак

*Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна*

У статті розглянуто та досліджено суть внутрішнього економічного механізму підприємства, який характеризується системою відповідних методів та важелів, сукупністю форм, які діють на рівні управління і дають змогу забезпечувати зовнішні взаємозв'язки, створюють умови для отримання підприємницького доходу, зумовлюючи ефективність функціонування суб'єкта господарювання. Підтверджено, що механізм відображає спосіб регулювання економічної діяльності, інструментів координації та взаємодії структурних підрозділів і механізм функціонування, що залежить від економічної моделі держави та умов зовнішнього середовища. Визначено основні важелі механізму, які забезпечують його ефективне функціонування та підприємницький успіх. Розглянуто структуру внутрішнього економічного механізму з обґрунтуванням її як цілісної системи, побудованої із взаємопов'язаних елементів для забезпечення досягнення поставленої мети та ефективності діяльності суб'єкта господарювання.

Ключові слова: внутрішній економічний механізм, ефективність, підприємство, система.

Постановка проблеми. Функціонування суб'єктів господарювання здійснюється за відповідними закономірностями, підпорядковане конкретним цілям на основі визначених принципів, відбувається в певних формах та за обумовленими методами. Система цих характеристик, які взаємопов'язані, взаємодіють, доповнюють чи корегують одна одну, є механізмом функціонування.

Високий ступінь невизначеності зовнішнього середовища, в якому функціонують різні підприємницькі структури, зумовив необхідність перебудови психології всіх учасників суспільно-економічних процесів. Ринкові механізми проникли в регулювання економічними процесами держави, ресурсообіг, сфери виробництва, розподілу та споживання. Видозмінюється як методологія, так і методичні підходи теоретичних досліджень поведінки різних суб'єктів господарювання, відбувається з об'єктивних причин адаптація вітчизняної економіки до сучасних умов функціонування [1].

Підприємство є суб'єктом економіки, механізм функціонування якого залежить від економічної моделі держави та умов зовнішнього середовища і який повинен працювати чітко, злагоджено, забезпечуючи життєздатність. Отже, результативність роботи кожного підприємства визначається його внутрішнім устроєм,

тобто внутрішнім економічним механізмом. Внутрішній економічний механізм підприємства, що являє собою систему відповідних економічних методів та важелів, забезпечує зовнішні взаємозв'язки і створює умови отримання прибутку, зумовлюючи таким чином ефективність функціонування, а також сприяє розвитку виробничих відносин на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд літературних джерел дав можливість окреслити картину стану науково-практичних досліджень та напрацювань у сфері внутрішнього економічного механізму підприємств (ВЕМП), зокрема видавничо-поліграфічної галузі (ВПГ). Проблематику безпосередньо внутрішньовиробничих відносин у ВПГ досліджували такі вчені, як Гузела О. І., Швайка Л. А., Кондратова В. К. Серед науковців, які вивчають ВЕМП та окремі його елементи, відзначимо доробок Бабука І. М., Петровича Й. М., Грещака М. П., Гребешкової О. М., Волкова О. І., Коцюби О. С., Круша П. В. та ін.

У вітчизняній економічній літературі для визначення особливостей економічної діяльності застосовують терміни «господарський механізм», «економічний механізм», «організаційно-економічний механізм», «внутрішній економічний механізм», «фінансово-економічний механізм», що вказує на відсутність наукової чіткості та єдності поглядів щодо трактування, структури його побудови та особливостей використання цього поняття. Проте однотайність думок є лише в розумінні економічного механізму щодо способу організації та управління виробництвом із використанням оптимальних форм та методів на задоволення потреб суб'єктів господарювання.

Мета статті — узагальнення наукових підходів щодо визначення поняття «внутрішній економічний механізм підприємства» та обґрунтування перспективності використання внутрішнього економічного механізму з різних поглядів та їх поєднання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах актуальним питанням для кожного керівника є механізм управління економічними процесами в діяльності підприємства, який здатний забезпечити результативність функціонування і конкурентоспроможність як продукції, так і самого суб'єкта господарювання. Механізм функціонування підприємства є результатом дії системи внутрішніх та зовнішніх чинників, в якому відображається комплекс різноманітних економічних відносин. Створення якісного механізму в умовах підприємства сприяє його успішності, будучи інструментом досягнення поставленої мети. Суть внутрішнього економічного механізму по-різному відображений у дослідженнях науковців.

О. А. Галич [2], даючи визначення внутрішнього економічного механізму підприємства, трактує його як систему економічних методів та важелів, що забезпечує зовнішні зв'язки підприємства й створює відповідні умови отримання доходу, а також сприяє розвитку виробничих відносин усередині підприємства.

На думку О. І. Гузели [3], внутрішній економічний механізм підприємства — це сукупність способів, форм, методів, що забезпечують взаємозв'язки між підрозділами підприємства, обмін і споживання створюваної продукції чи послуг та досягнення цілей діяльності підприємства.

І. І. Циглик [4], трактуючи поняття внутрішнього економічного механізму підприємства, стверджує, що це сукупність економічних методів і важелів, які діють на рівні управління й дають змогу відповідно до об'єктивних законів розвитку суспільства активно впливати на виробничу діяльність колективу з метою досягнення економічних і соціальних завдань.

П. В. Круш характеризує систему ВЕМ як сукупність чинників, які визначають відносини між підприємством і його структурними підрозділами, створюючи умови для проведення внутрішньої економічної діагностики підприємства та реалізації економічних інтересів учасників виробництва [5].

Л. А. Швайка [6], акцентуючи увагу на внутрішньому господарському механізмі, наголошує, що це є сукупність форм, методів та інструментів управління виробничо-господарською діяльністю підприємницьких структур з метою задоволення інтересів усіх учасників діяльності, реалізації поставлених цілей, оперативного реагування на зміни в зовнішньому середовищі.

Отже, на підставі огляду літературних джерел та узагальнення підходів згаданих учених можна зробити висновок, що трактування ВЕМП зводиться до використання відповідних методів, важелів, форм, які спонукають суб'єкти господарювання до досягнення поставлених цілей. Також варто відзначити, що істотних розбіжностей у поглядах науковців на економічну природу ВЕМП не простежується.

Досліджуючи економіку підприємства в сучасних умовах, деякі науковці надають особливу увагу важелям, під впливом яких функціонує економічний механізм.

Наприклад, О. І. Гузела основними важелями, що забезпечують дію ЕМП, вважає витрати, ціну, цінність і наголошує, що забезпечити життєздатність та успіх підприємства можливо за умови розуміння механізму взаємодії цих важелів. Цей механізм аналогічний до механізму дії зубчастих коліс, з'єднаних між собою. Кожен з трьох важелів є однаково важливий для діяльності підприємства та прийняття підприємницьких рішень. Однак цінність певною мірою домінує. Власне цінність задовольняє потреби покупця, спонукає споживача купити товар. Ради придбання цінності споживач платить за певною ціною.

На думку Б. А. Райзберга [7], економічними важелями, які є невід'ємною частиною господарського механізму, є ціни, тарифи, процентні ставки, економічне стимулювання, пільги, санкції. Це, безумовно, підтверджує, що при побудові механізму важливою і цінною є система на основі цільових, функціональних підсистем і підсистем забезпечення.

С. В. Кудлаєнко [8] наголошує на необхідності формування дієвих економічних механізмів управління підприємствами, які б враховували ті зміни та кризові процеси на всіх рівнях господарських відносин, які відбуваються зараз. На його думку, формування економічного механізму адаптації підприємства до кризових умов передбачає використання таких важелів, які є рушійною силою механізму, а саме — соціального, фінансового, економічного, правового, організаційного, управлінського, техніко-технологічного. Причому вчений відзначає, що застосу-

вання важелів економічного механізму адаптації до кризових умов різняться залежно від видів кризи, що можуть виникати у діяльності підприємства, та видів адаптації, які потрібно використовувати.

Досліджуючи питання економічного механізму підприємства (ЕМП), варто зазначити, що його потрібно розглядати з погляду системного підходу, в якому важливою категорією є поняття системи. Система — сукупність елементів, що перебувають у відношеннях і зв'язках між собою та утворюють відповідну цілісність, єдність. Об'єктивно необхідними характеристиками системи є:

- вхід — потік ресурсів, які споживає в процесі функціонування система;
- вихід — результат функціонування системи;
- процес — комплекс дій різного характеру, що в поєднанні зумовлюють перетворення входу у вихід;
- зворотний зв'язок — потік інформації, що коригує розвиток і стан системи;
- середовище — умови (зовнішні та внутрішні), в яких функціонує система;
- обмеження — примусові зв'язки системи.

Системи складаються з великої кількості елементів (підсистем). Для управління системою елементи об'єднують та підпорядковують. Таким чином вибудовується структура системи. Економічна система – відкрита, складна, динамічна і подільна. Основною підсистемою економічної виробничої системи є підприємство. Внутрішня будова і взаємозв'язки на підприємстві зумовлюють структуру ВЕМП.

Й. М. Петрович [9] виділяє такі елементи ВЕМ:

- формування вертикальних і горизонтальних зв'язків між елементами організаційно-виробничої системи, адміністративними центрами, функціональними підрозділами, окремими керівниками, що діють на засадах матричного управління і т. ін.;
- встановлення і забезпечення функціонування системи взаємних претензій, моральної та матеріальної відповідальності елементів структури як один перед одним, так і перед підприємством;
- мотиваційний механізм функціонування всіх елементів системи;
- організаційно-адміністративне та методичне забезпечення механізмів взаємодії елементів системи з метою отримання синергічного ефекту.

М. Г. Грещак, О. М. Гребешкова, О. С. Коцюба [10] визначають такий елементний склад ВЕМП:

- організаційно-технічна система або формування вертикальних зв'язків між підрозділами й адміністративним центром та горизонтальних зв'язків між окремими підрозділами;
- система планування діяльності підрозділів;
- система контролю й оцінки діяльності підрозділів;
- встановлення матеріальної відповідальності підрозділів;
- мотиваційний механізм функціонування.

О. І. Гузела [3] вважає, що характерною ознакою структурної будови ВЕМП є те, що вона за своїм елементним складом є надбудовною, а базою функціонування її є базисні елементи ЕМП. Такого погляду притримується і Л. А. Швайка [6], при-

чому відзначає, що ефективність господарювання залежить не лише від структури базисних і надбудовних елементів, але і від системи взаємозв'язків між ними та зовнішнім середовищем, від забезпечення гармонії інтересів усіх учасників підприємства.

Висновки. Дослідивши різні підходи щодо визначення поняття «внутрішній економічний механізм» та його структури, варто зазначити, що він являє собою сукупність економічних методів, способів, форм, інструментів, важелів дії на економічні процеси і відносини, що відбуваються в умовах підприємства. Внутрішній економічний механізм підприємства як система потребує постійного розвитку, вдосконалення, а також має забезпечувати зовнішні зв'язки та створювати відповідні умови стосовно отримання прибутку. Крім того, такий механізм повинен бути спрямований на розвиток ефективних виробничих відносин між структурними підрозділами всередині підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Босак І. П. Франчайзинг як форма організації підприємницької діяльності / І. П. Босак // Наукові записки [Українська академія друкарства]. — 2014. — Вип. 4(49). — С. 93–97.
2. Галич О. А. Внутрішній економічний механізм підприємства : курс лекцій / О. А. Галич. — Полтава, 2005. — 298 с.
3. Гузела О. І. Внутрішній економічний механізм підприємства: концепція, передумови, форми : навч. посіб. / Гузела О. І. — Львів : УАД, 2004. — 128 с.
4. Циглик І. І. Внутрішній економічний механізм підприємства : навч. посіб. / І. І. Циглик. — Івано-Франківськ, ІМЕ, 2000. — 104 с.
5. Круш П. В. Внутрішній економічний механізм підприємства : навч. посіб. / П. В. Круш, С. О. Тульчинська та ін. — К. : Центр учбової літератури, 2008. — 206 с.
6. Швайка Л. А. Розвиток і регулювання видавничого підприємництва: монографія / Л. А. Швайка. — Львів : УАД, 2005. — 432 с.
7. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. М. Лозовский, Б. А. Стародубцева. — М. : ИНФРА, 1996. — 496 с.
8. Кудлаєнко С. В. Наукові засади формування економічного механізму адаптації підприємств до кризових умов [Електронний ресурс]. — Режим доступу : mev.hnu.at.ua.
9. Петрович Й. М. Економіка підприємства : підруч. / Й. М. Петрович, А. Ф. Кіт, В. В. Кулішов та ін.; за заг. ред. Й. М. Петрович. — Львів : Магнолія Плюс, 2004. — 680 с.
10. Грещак М. Г. Внутрішній економічний механізм підприємства : навч. посіб. / М. Г. Грещак, О. М. Гребешкова, О. С. Коцюба. — К. : КНЕУ, 2001. — 228 с.

REFERENCES

1. Bosak, I. P. (2014) Franchaizynh yak forma orhanizatsii pidpriumnytskoi diialnosti. Naukovi zapysky, Vol. 4 (49), 93–97 (in Ukrainian).
2. Halych, O. A. (2005) Vnutrishnii ekonomichniy mekhanizm pidpriumstva. Poltava (in Ukrainian).
3. Huzela, O. I. (2004) Vnutrishnii ekonomichniy mekhanizm pidpriumstva. Lviv : UAD (in Ukrainian).

4. Tsyhlyk, I. I. (2000) Vnutrishnii ekonomichnyi mekhanizm pidpryemstva. Ivano-Frankivsk, IME (in Ukrainian).
5. Krush, P. V. (2008) Vnutrishnii ekonomichnyi mekhanizm pidpryemstva Kiev: Tsentr uchbovoi literatury (in Ukrainian).
6. Shvaika, L. A. (2005) Rozvytok i rehuliuвання vydavnychoho pidpryemnytstva. Lviv : UAD (in Ukrainian).
7. Raizberg, B. A., Lozovskii, L. M., & Starodubtceva, B. A. (1996) Sovremennyi ekonomicheskii slovar. Moscow: INFRA (in Russian).
8. Kudlaienko, S. V. Naukovi zasady formuvannya ekonomichnoho mekhanizmu adaptatsii pidpryemstv do kryzovykh umov. Retrieved from : mev.hnu.at.ua (in Ukrainian).
9. Petrovych, I. M., Kit, A. F., & Kulishov, I. M. (2004) Ekonomika. I. M. Petrovych (Ed.). Lviv : Mahnoliia Plius (in Ukrainian).
10. Hreshchak, M. H., Hrebeshkova, O. M., & Kotsiuba, O. S. (2001) Vnutrishnii ekonomichnyi mekhanizm pidpryemstva. Kiev : KNEU (in Ukrainian).

THEORETICAL ASPECTS OF ENTERPRISE INTERNAL ECONOMIC MECHANISM

I. P. Bosak

Ukrainian Academy of Printing
19, Pid Holoskom St. Lviv, 79020, Ukraine
kafekonomika@mail.ru

In the article the essence of the internal economic mechanism of enterprise has been reviewed and researched, which is characterized by a system of appropriate methods and levers, a set of forms that act at the level of management and enable to provide external relationships, create conditions for business income, causing the efficiency of the entity functioning. It has been proved that the mechanism reflects the way of regulation of economic activities, tools of coordination and cooperation of departments and operation mechanism, depending on the economic model of the state and environmental conditions. The main mechanism levers have been defined ensuring its effective functioning and entrepreneurial success. The structure of internal economic mechanism and its justification as an integrated system built of interlocking elements for achieving the goals and effective performance of the entity have been reviewed.

Keywords: *internal economic mechanism, efficiency, enterprise, system.*

Стаття надійшла до редакції 20.11.2015.

Received 20.11.2015.